

BİR OSMANLI DİPLOMATININ PORTRESİ: YUSUF ZİYA PAŞA'NIN WASHINGTON SEFİRLİĞİ (1910-1914)

PORTRAIT OF AN OTTOMAN DIPLOMAT: YUSUF ZIYA PASHA'S AMBASSADORSHIP TO WASHINGTON (1910-1914)

Pir Murat SİVRİ*

Geliş Tarihi/Received: 20.03.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 11.06.2025

SİVRİ, Pir Murat, (2025), "Bir Osmanlı Diplomatının Portresi: Yusuf Ziya Paşa'nın Washington Sefirliği (1910-1914)", Belgi Dergisi, S.30, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2025/II, ss. 423-444.

Öz

Bu makalede meşhur devlet adamı, diplomat ve bestekâr Yusuf Ziya Paşa'nın Washington sefirliği ele alınmaktadır. Sultan II. Abdülhamid döneminin önemli devlet adamlarından biri olan Yusuf Ziya Paşa, çocuk denebilecek yaşta memuriyet hayatına başladı. Gösterdiği üstün başarılar nedeniyle kısa zamanda üne kavuştu ve bir diplomat olarak Osmanlı Devleti'nin dış temsilciliklerinde çeşitli görevler aldı. Nihayet 1885 yılında ortaelçi unvanıyla Belgrad Sefaretine tayin edildi. Ardından Roma, Paris ve Viyana gibi Avrupa'nın önemli başkentlerinde büyükelçi olarak görev yaptı. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra kısa süreliğine Maarif Nazırlığına getirildi. 1910 yılında Washington Sefaretine tayin edildi. 1914 yılına kadar buradaki görevini sürdüren Yusuf Ziya Paşa, Osmanlı-ABD ilişkilerinin gelişimi için çaba gösterdi. Temel hedeflerin biri iki devlet arasındaki ticaretin kapasitesini arttırmaktı. Özellikle ABD sermayesini Osmanlı topraklarına çekmek için mesai sarf ettiyse de bunda pek başarılı olamadı. Ayrıca Avrupalı devletlere karşı denge oluşturmak adına ABD'nin siyasi desteğinden de en iyi ölçüde yararlanmaya çalıştı. Ancak bu sıralarda ABD'nin büyük ölçüde izolasyon politikası izlemesi nedeniyle umduğu desteği bulamadı. Trubusgarp ve Balkan Savaşları döneminde de bu ülkede kamuoyu oluşturmaya çalıştıysa da aynı nedenden ötürü pek fazla varlık gösteremedi. Yusuf Ziya Paşa'nın ABD'deki bir diğer faaliyeti ise burada yaşayan Osmanlı vatandaşı azınlık grupların propagandalarına karşı koymaktı. Rum, Ermeni Arnavut ve Marunîlerden oluşan bu grupların Osmanlı aleyhine giriştikleri faaliyetleri yakından takip etti ve gerektiğinde bunlara karşı koydu. Her ne kadar Yusuf Ziya Paşa, ana hedef olan Osmanlı-ABD ilişkilerinin gelişimi için uğraşıysa da bu misyonu tam manasıyla yerine getiremedi. Ancak bu onun gayretinin eksikliğinden çok iki devletin mevcut politikalarının buna hazır olmamasıyla ilgiliydi. Buna mukabil karizmatik kişiliği sayesinde ABD'nin siyasi ve sosyal çevrelerinde hatırı sayılır ilgi gördü.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, ABD, Washington, Yusuf Ziya Paşa.

*Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, pirmurat.sivri@sbu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-4948-6326>).

Abstract

This article examines the ambassadorship of Yusuf Ziya Pasha in Washington. Yusuf Ziya Pasha, one of the prominent statesmen of the reign of Sultan Abdülhamid II, embarked on his civil service career at a young age. Owing to his exceptional achievements, he rapidly gained recognition and held various diplomatic positions in the foreign missions of the Ottoman Empire. In 1885, he was appointed to the Belgrade Expedition with the title of envoy. Subsequently, he served as an ambassador in key European capitals, including Rome, Paris, and Vienna. Following the proclamation of the Second Constitutional, he briefly assumed the position of Minister of Education. In 1910, he was appointed as the Ottoman ambassador to Washington, where he remained in office until 1914. During his tenure, he sought to enhance diplomatic and economic relations between the Ottoman Empire and the United States, with a particular emphasis on increasing bilateral trade capacity. One of his primary objectives was to attract American investment to Ottoman territories; however, his efforts in this regard yielded limited success. Additionally, he endeavored to leverage U.S. political support as a counterbalance to European influence. Nevertheless, his attempts were largely hindered by the United States' prevailing isolationist foreign policy during this period. Despite his efforts to shape public opinion in the United States during the Tripolitanian and Balkan Wars, Yusuf Ziya Pasha was unable to exert significant influence, largely due to the prevailing isolationist stance of the U.S. government. Another significant aspect of his activities in the United States was his response to the propaganda of Ottoman-origin minority groups residing in the country. He closely monitored and, when necessary, actively countered the anti-Ottoman activities of these groups, which included Greeks, Armenians, Albanians, and Maronites. Although Yusuf Ziya Pasha was committed to fostering stronger Ottoman-U.S. relations—his primary diplomatic objective—he was ultimately unable to fully achieve this mission. However, this shortcoming was less a reflection of his own limitations and more a consequence of the incompatible foreign policy priorities of the two states at the time. Nevertheless, his charismatic personality allowed him to gain significant attention and recognition within U.S. political and social circles.

Keywords: *Ottoman Empire, USA, Washington, Yusuf Ziya Pasha.*

Giriş

Yusuf Ziya Paşa, Sultan II. Abdülhamid döneminde Avrupa'nın çeşitli başkentlerinde büyükelçi sıfatıyla görev yapmasının yanı sıra kısa süreli de olsa nezaret makamına yükselmiş önemli devlet adamlarından biridir. Buna rağmen onun hakkındaki literatür oldukça zayıf ve hayatına bütüncül bir perspektiften bakmak için yetersizdir. Yusuf Ziya Paşa'nın erken dönemlerine ait bilgiler büyük ölçüde Başkanlık Osmanlı Arşivindeki sicil dosyasından türetilen eserlere ve oğlu, bestekâr Suphi Ziya Özbekkan'ın aktarımlarına dayanmaktadır. Dış temsilciliklerdeki görevlerine dair ise yine arşiv belgeleri önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak buna rağmen Belgrad sefirliği hariç diğer devlet görevlerini inceleyen müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu makalede Yusuf Ziya Paşa'nın Washington sefirliği incelenerek onun Osmanlı hariciyesindeki konumuna dair bir portre çizilmekte ve ayrıca ilgili sefaretin Osmanlı Devleti'nin dış siyaseti açısından önemi tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda Yusuf Ziya Paşa'nın önceki sefaret deneyimleri de ele alınarak ilgili dönemle mukayese edilmekte ve böylelikle bölgedeki temsil faaliyetinde ne ölçüde başarıya ulaştığı meselesi değerlendirilmektedir. Ayrıca Washington'da Yusuf Ziya Paşa'dan önce ve sonra görev yapan Osmanlı sefirlerinin faaliyetleri de dikkate alınarak daha bütüncül bir tablo ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma temel olarak, Başkanlık Osmanlı Arşivindeki konuyla ilgili belgelere ve ABD basınından elde edilen bilgilere dayanmaktadır.

Yusuf Ziya Paşa, 1849 yılında İstanbul'da doğdu. Müftüzâde adıyla anılan ailesi aslen Yanyalı idi. Sultan I. Murad döneminde Yanya'nın fethine katılan Mustafa Özbek Bey'in soyundan gelen aile, Sultan II. Mahmud dönemine kadar veraset yoluyla bölgede müftülük görevini ifa etmişti. Bu tür görevlerin babadan oğula geçmesi yasaklanınca, Yusuf Ziya Paşa'nın babası Şakir Mehmed Bey İstanbul'a gelerek memuriyete başladı. İlerleyen yıllarda Mustafa Reşit Paşa ile yakın ilişkiler kuran Şakir Mehmet Bey, bu samimiyetin bir nişanesi olarak ikinci oğluna Mustafa Reşit adını verdi. Kardeşi de kendi gibi diplomat ve nazır olan Yusuf Ziya Paşa, erken yaşta babasını kaybetti. Bu kayba ilaveten bir yangın sonucunda ailesi ile oturduğu konak küle döndü. Fakat bu hadise onlar için mali açıdan çok büyük bir kayba neden olmadı. Zira aile, Arnavutluk'taki gelirleri sayesinde müreffeh bir hayat sürdü. Yusuf Ziya ve Mustafa Reşit kardeşlerin eğitimlerine büyük önem gösterildi.¹

Resmi öğreniminin yanı sıra hususi eğitim de alan Yusuf Ziya Paşa, tipik bir Tanzimat aydını portresi çizmektedir. Tanzimat'ın meydana getirdiği ikiliği fazlasıyla karakterinde yansıtmaktadır. ABD basınının tasvirine göre Batılı bir görüntüsü vardı.² Avrupa cemiyet hayatının vazgeçilmez bir parçası olan davetlere katılmakta beis görmüyordu. Hatta bu davetlerde genç hanım efendilere iltifat edecek kadar o cemiyeti benimsemişti.³ Fakat aynı zamanda alkollü içecekleri ağzına sürmeyecek ölçüde mutaassıptı.⁴ Yusuf Ziya Paşa iyi derecede Fransızca biliyordu. Henüz çocuk denebilecek yaşta stajyer olarak memuriyete başladı. Kısa zamanda hem Fransızcadan yaptığı tercümeler hem de memuriyet hayatında gösterdiği başarılarla dikkat çekti. 1869-1874 yılları arasında Berlin, Viyana, Atina ve St.

¹ H. Basri Danişman, *Artçı Diplomat*, Arba Yayınları, İstanbul 1998, 13-15; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, TRT Yayınları, Ankara 1986, 29.

² "Ottoman Banner Puzzles Broadway", *The Washington Herald*, 24 Eylül 1910, 2.

³ "Turk Envoy Pays U. S Woman Compliment", *Atlanta Georgian*, 28 Ocak 1913, 11.

⁴ "The Koran Forbids Use of Grape Juice", *The Times Dispatch*, 8 Haziran 1913, 57.

Petersburg gibi önemli merkezlerde sefaret kâtibi olarak görev yaptı. Bu tecrübeler ona hariciyenin yolunu açtı.⁵

Yusuf Ziya Paşa, Sultan Abdülaziz'in saltanat yıllarında genç bir memur olarak dikkat çekmişse de asıl ününe Sultan II. Abdülhamid döneminde kavuştu. Nihayet 1885 yılında ortaelçi unvanıyla Belgrad Sefaretine tayin edildi. Burada bulunduğu yıllarda gerginleşen Osmanlı, Sırp ve Bulgar ilişkilerinin düzenlenmesinde aktif rol oynadı. 1886 yılında Sırbistan Hükûmeti, I. Kosova Savaşı'nın 500. yıl dönümü münasebetiyle etkinlikler düzenleyeceğini duyurdu. Babiali, bu etkinlikler esnasında Osmanlı Devleti'nin küçük düşürülmesine müsaade etmemek için Yusuf Ziya Paşa'yı İstanbul'a çağırdı. Sonradan tekrar görevine dönsse de mali sıkıntılar peşini bir türlü bırakmadı. Belgrad Sefaretinin maaş ve tahsisatı diğer ortaelçiliklere nispeten düşüktü. Yusuf Ziya Paşa'ya göre bu durum Osmanlı Devleti'nin itibarını zedeliyordu. Nitekim onun bu yöndeki telkinleri sonucunda bazı iyileştirmeler yapıldı. Nihayet 1889 yılında Belgrad'daki görevi sona erdi.⁶

Belgrad sefirliğiyle yıldızı parlayan Yusuf Ziya Paşa, buradaki görevinin ardından aynı sene Roma Sefaretine nakledildi.⁷ Roma'daki görevi ile birlikte artık büyükelçi unvanına sahipti ve Osmanlı siyasetine doğrudan etki eden bir ülkenin sefirliğine getirilmesi üzerindeki sorumluluğu da arttırıyordu. Yusuf Ziya Paşa resmi davetlere oldukça önem veriyordu. 20 Mayıs 1890'da göreve başlaması şerefine ve İtalya'daki Türk sefaret binası olan Palazzo Gamberini'nin resmi açılışı için verdiği davete Roma sosyetesıyla birlikte İtalya başvekili Francesco Crispi de katılmıştı. İtalyan basınının tabiriyle davetin büfesi "krallara layıktı".⁸ Esasında bu tarz davetler samimi bir dostluğun veya yabancı bir kültüre duyulan hayranlığın nişanesi olmaktan çok diplomasinin gereği idi. Yusuf Ziya Paşa da bunun farkındaydı. Zira yıllar sonra Washington büyükelçiliği döneminde, İtalya'nın Trablusgarp'a yönelik saldırılarını şiddetle kınamakla kalmayıp, tepkisini göstermek için İtalya'nın bölgedeki elçisiyle görüşmekten kaçınacaktı. Bu nedenle belirli bir müddet resmi davetlere gitmeme kararı alacaktı.⁹ Dahası Yusuf Ziya Paşa, 1890 yılının sonlarında Babiali'ye gönderdiği bir raporda açıkça İtalya'nın Kuzey Afrika'daki Osmanlı topraklarında gözü olduğunu söyleyerek Trablusgarp ve Bingazi'de askeri hazırlıklar yapılması gerektiğini telkin etmekteydi.¹⁰

Yusuf Ziya Paşa, Roma sefaretinin ardından 1891 yılında bu kez Viyana Sefaretine tayin oldu.¹¹ Buradaki görevi esnasında Avusturya Hükûmetinin Osmanlı vatandaşlarına reva gördüğü bir takım hukuksuz uygulamaların giderilmesi için kararlıkla mücadele etti. Bu meseleyi çözüme kavuşturmadaki başarısından dolayı vezir rütbesine terfi edildi.¹² Yusuf Ziya Paşa artık Osmanlı diplomasisinin aranan adamıydı. Nitekim Viyana'dan sonraki

⁵ İbnülemin Mahmut Kemal İnâl, *Hoş Sadâ: Son Asır Türk Musikîşinasları*, Ketebe, İstanbul 2019, 338; İsmail Baha Süreksan, "Suphi Ziya Özbekkan'a Dair", *Musikî ve Nota*, IX/1 (1970), 4-5; Mehmed Zeki Pakalın, *Sicil-i Osmanî Zeyli*, XIX, Yay Haz: Mehmet Metin Hülagü, TTK Yayınları, Ankara 2009, 54-56; Nuri Özcan, "Ziyâ Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi. (Erişim 16. 02. 2025) <https://islamansiklopedisi.org.tr/ziya-pasa--bestekar>.

⁶ Abidin Temizer-İbrahim Serbestoğlu, "Osmanlı-Sırp Diplomatik İlişkileri ve Belgrad Sefiri Yusuf Ziya Paşa", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, IX/2 (2020), 477-506. Yusuf Ziya Paşa'nın Belgrad sefirliği (Ekim1885-Aralık 1889). Sinan Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İSİS Yayınevi, İstanbul 2003, 126.

⁷ Pakalın, *Sicil-i Osmanî Zeyli*, 55.

⁸ Ilaria Falconi-Sinan Kuneralp, *Palazzo Gamberini: Türkiye'nin Roma Büyükelçiliği*, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, 32-33.

⁹ "Estrangement of Embassies Following Europe's War Threatens Washington's Social Season", *Evening Star*, 16 Ağustos 1914, 52.

¹⁰ Halil Dal, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İtalyan İlişkileri (1850-1900), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2017, 60.

¹¹ Pakalın, *Sicil-i Osmanî Zeyli*, 55.

¹² Süreksan, *Suphi Ziya Özbekkan'a Dair*, 4.

durağı Paris Sefareti oldu. 1894 yılında büyükelçi unvanıyla göreve başladı. Ancak buradaki tecrübesi kısa sürdü ve on beş ay kadar görev yaptıktan sonra İstanbul'a döndü.¹³

Belgrad sefirliğinden itibaren yaklaşık on yıl boyunca ortaelçi ve büyükelçi unvanlarıyla dış temsilciliklerde görev yapan Yusuf Ziya Paşa, 1895'te merkeze çekildi. Bu kararda hangi âmillerin etkili olduğu bilinmemekle birlikte bir devlet adamı olarak herhangi bir itibar kaybı yaşamadığı anlaşılmaktadır. Zira İstanbul'da iken gayet önemli devlet görevlerine getirildi. 1895'te Rus İmparatorunun taç giyme töreninde Osmanlı Devleti'ni temsil etti. Ardından Şûra-yı Devlet Mülkiye Dairesi Azalığı, Defter-i Hâkani Nazırlığı ve Şirket-i Hayriye Reisliği gibi vazifelere tayin edildi. 1908'de yeniden Roma Sefaretine tayin edildi. Buradaki kısa görevinin ardından 1909 yılında Maarif Nazırlığına getirildi. Ancak bu görevi yalnızca bir hafta devam etti. Yine aynı tarihlerde Dâhiliye Nezaretine vekâlet etti.¹⁴ Washington'daki sefirlik görevinin sona ermesinden sonra 1918'de Âyan Meclisi üyesi oldu.¹⁵ 1919'da yeniden Maarif Nazırlığına getirilse de bu görevi de oldukça kısa sürdü.¹⁶ Yusuf Ziya Paşa, nazırlık rütbesine erişen Osmanlı devlet adamları arasında en fazla elçilik görevinde bulunan isimlerden biri olarak dikkat çekmektedir.¹⁷

Yusuf Ziya Paşa, devlet adamlığının yanı sıra musikişinaslığı da ile bilinmektedir. Kanun ve ut gibi enstrümanlara vâkıf olmasının yanı sıra birçok bestesi bulunmaktadır. Özellikle Nişaburek makamında verdiği eserlerle dikkat çekmektedir.¹⁸ Oğlu Suphi Ziya Özbekkan'ın aktardığı bilgilere göre ailenin Nişantaşı'ndaki konağına neredeyse her gün şair, edip, diplomat ile müzisyenler gelmekte ve çeşitli fasıllar tertip edilmekteydi.¹⁹ Avrupa müziğine²⁰ de aşına olan Yusuf Ziya Paşa, 1917'de Türkiye'nin ilk konservatuvarı olan Dârülelhan'ın kuruluşuna öncülük etti ve bu kurumun içinde çeşitli görevlerde bulundu.²¹ Buradaki görevini oldukça ciddiye almaktaydı. Öyle ki Dellalzâde Efendi'ye ait bir eserle ilgili Zekaizâde Ahmed Bey ile giriştiği teknik bir tartışmanın sonucunda Ahmed Bey'in kırılıp Dârülelhan'ı terk ettiği kayıtlarda geçmektedir.²² Bestekârlığın yanı sıra yazarlıkta da mahir olan Yusuf Ziya Paşa, Abdülhak Hamid'in himayesinde çıkan *Asrı Türkiye Mecmuası*nda komedi türünde bir piyes yayınlanmıştır.²³ Ayrıca onun teşvikiyle ünlü bestekâr Johann Strauss'un 1892 yılında Sultan II. Abdülhamid için bir vals bestelediği bilinmektedir.²⁴ 1929 yılında İstanbul'da vefat eden ünlü devlet adamının naaşı Büyükdada mezarlığına defnedilmiştir.²⁵

¹³ Aydın Çakmak, *Türk Dışişleri Teşkilatı'nın Gelişimi: Hariciye Nezareti*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020, 284.

¹⁴ Pakalın, *Sicil-i Osmanî Zeyli*, 55-56.

¹⁵ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyete Geçiş Süreci*, II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1996, 177.

¹⁶ Fethi Tevetoğlu, "Türkiye Maârif Nazırları", *Tarih Mecmuası*, VI/1 (1973), 15-21; Mehmet Salih Erkek, "II. Meşrutiyet Dönemi Maarif Nazırları", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII/2 (2013), 385-416.

¹⁷ Yusuf Sabri Şimşek, "Osmanlı Maârif Nazırlarının Kariyerleri", *Akademik Hassasiyetler*, XXV/1 (2024), 760-780.

¹⁸ İnal, *Son Asır Türk Musikişinasları*, 339.

¹⁹ Baki Süha Edipoğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, Ak Kitabevi, İstanbul 1962, 245.

²⁰ Oktay Özerden, *Suphi Ziya Özbekkan'ın Hayatı ve Bası Eserlerinin Müzikal Açidan İncelenmesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1991, 9.

²¹ Kubilay Kolkurk, "Osmanlı Devleti'nde İlk Resmi Konservatuvar Olan Dârülelhan'da Derleme ve Yayım Faaliyetleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XXXV/1 (2016), 479-498.

²² Erhan Özden, "Arşiv Belgeleriyle Dârülelhan" *Konservatoryum*, V/1 (2018), 97-130.

²³ Abdülhakim Tuğluk, "Abdülhak Hâmin'in Himayesinde Çıkan Bir Dergi: Asrı Türkiye Mecmuası", *MUTAD*, VIII/1 (2020), 106-126.

²⁴ Ömer Eğecioğlu, "Doğu Masalları: Johann Strauss'un Sultan II. Abdülhamid'e İthafen Yazdığı Vals", *Sanat Dünyamız*, CVIII/1 (2008), 13-25.

²⁵ Özerden, *Suphi Ziya Özbekkan'ın Hayatı*, 9.

Washington Sefareti

1830'da imzalanan ticaret anlaşması, Osmanlı-ABD ilişkilerinin ilk resmi vesikası olarak kabul edilir. ABD daha ziyade kendi ekonomik menfaatlerine hizmet eden bu antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti'nin dört bir yanında elçilikler açtı. Osmanlı Devleti ise ilk başlarda ABD'de temsilci bulundurma fikrine pek sıcak bakmasa da²⁶ ABD'nin dünya siyasetindeki artan önemi nedeniyle Babiali, 1867 yılında Bulak Bey'i ortaelçi olarak Washington'a atadı.²⁷ Bu süreçte ABD de Osmanlı Devleti ile ilişkilerini daha ileriye taşımak istedi ve bunun ilk adımı olarak İstanbul'daki temsilciliğinin statüsünü büyükelçiliğe yükseltmek için Babiali'ye müracaat etti. Babiali çeşitli endişelerle bu talebi reddetse de karşı tarafın artan ısrarı neticesinde 1906 yılında her iki devletin de başkentlerindeki temsilciliklerin büyükelçilik statüsüne çıkarılmasına karar verildi.²⁸

Sinan Kunalalp'e göre, Washington Sefareti büyükelçilik statüsü kazandıktan sonra bile Osmanlı Devleti için öncelikli bir görev yeri olmadı. Genç ve gelecek vadeden diplomatlar için buraya atanmak, yetenek israfı sayılıyordu. Bu yüzden birçok diplomat, çeşitli bahanelerle bu görevi reddetmişti²⁹ Sözelimi Yusuf Ziya Paşa'nın ardından Washington Sefaretine Osman Nizami Paşa'nın tayin edilmesi hakkında irade çıkmışsa da Paşa, türlü mazeretleri ileri sürerek bu görevi reddetmişti.³⁰ Kunalalp'in altını çizdiği bu hususa rağmen Washington Sefaretini büsbütün de önemsiz addetmemek gerekir. Zira temsilciliğin büyükelçiliğe çıkarıldığı tarihten itibaren ABD'ye gönderilen sefirler genellikle meşhur simalardı. Bunlardan Mehmed Ali Bey, Babiali'deki memuriyetinin dışında ciddi devlet görevlerinde bulunmamış bir devlet adamıydı. Bununla birlikte Sultan II. Abdülhamid'e yakın isimlerden biri olan Arap İzzet Paşa'nın oğlu olması onu önemli kılıyordu.³¹ Ancak II. Meşrutiyet'in ilanı ile Mehmed Ali Bey, babasına duyulan nefretten ötürü İttihatçılar tarafından istenmeyen adam ilan edildi ve görevine son verildi. Onun ardından Washington Sefaretine, New York Şehbenderi Münci Bey vekâlet etti. Fakat Osmanlı Devleti, onu kalıcı olarak sefarete tayin etmeyi düşünmedi. Daha tecrübeli bir devlet adamı olan Hüseyin Kâzım Bey bu göreve getirildi.³² Bu da açıkça Osmanlı Devleti'nin ABD'deki temsile belli bir ölçüde de olsa önem verdiğini gösteriyordu. Zira Hüseyin Kâzım Bey, Sultan II. Abdülhamid döneminde Mabeyn birinci kâtipliğine kadar yükselmiş meşhur bir devlet adamıydı. İttihatçılar da ona değer vermiş olacak ki Washington'daki vazifesinden sonra büyükelçi olarak Roma Sefaretine tayin edildi.³³

Peki, bir "istibdat" devri devlet adamı olan Yusuf Ziya Paşa'nın Washington'a tayini ne anlam ifade ediyordu? Bu görev bir itibarsızlaştırma örneği miydi? Meşrutiyet idaresinin

²⁶ Çakmak, *Hariciye Nezareti*, 303-304.

²⁷ Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara 2001, 159.

²⁸ Nurdan Şafak, *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*, OSAV Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003, 49-50.

²⁹ Sinan Kunalalp, "Ottoman Diplomatic and Consular Personnel in the United States of America 1867-1917", *American Turkish Encounters: Politics and Culture 1830-1989*, Ed: Nur Bilge Cris-Selçuk Esenbel-Tony Greenwood and Louis Mazzari, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2011, 100-107.

³⁰ Washington Sefaretine Nafia Nazırı Osman Nizami Paşa'nın tayin edildiğine dair 12 Şubat 1329 tarihli irade-i seniyye. BOA, İ. HR. 433-48. Osman Nizami Paşa'nın Washington'a tayini ABD Basınında da duyurulmuştu. Bkz. "New Turkish Ambassador", *The Sauk Centre Herald*, 2 Nisan 1914, 10. Kunalalp'in aktardığına göre Osman Nizami Paşa, deniz tutmasından mustarip olduğunu ileri sürerek bu görevi reddetmişti. Kunalalp, *Ottoman Diplomatic and Consular Personnel*, 100-107.

³¹ Sami Moubayed, "Syria's Forgotten First President Mohammad Ali al Abed", *British Journal of Middle Eastern Studies*, XLI/4 (2014), 419-44.

³² Arif Kolay, "II. Meşrutiyet Döneminde Hariciye Nezaretinde Tenkiset ve Bürokratik Değişim (108-1910)", *Türkiyat Mecmuası*, XXVII/1 (2017), 193-214.

³³ Falconi-Kunalalp, *Palazzo Gamberini*, 29-30.

belirli ölçüde Sultan II. Abdülhamid dönemi bürokrasisini tasfiye ettiği malumdur.³⁴ Fakat İttihatçıların yeterli devlet tecrübelerinin bulunmaması eski bürokrasinin “iyi adamlarına” duyulan ihtiyacı gözler önüne seriyordu. Muhtemelen Yusuf Ziya Paşa da bu kategoride değerlendirilmişti. Eski devrin “fenalıklarına” karışmamış bir bürokrat olarak tecrübelerinden istifade edilebilirdi. Ancak yine de Paris, Roma ve Viyana gibi büyük sefaretlerde değerlendirilmesi mümkün görünmüyor gibiydi. Nitekim II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Yusuf Ziya Paşa, Roma Sefaretine tayin edilmişse de bu görevi oldukça kısa sürmüş, yerine İttihat ve Terakki Cemiyetine yakınlığı ile bilinen İbrahim Hakkı Paşa getirilmişti.³⁵ Bu açıkça Yusuf Ziya Paşa'ya ikincil bir önem atfedildiğini göstermektedir. Dolayısıyla yine ikincil bir kıymeti olan Washington Sefareti onun için biçilmiş bir kaftandı.

Öte taraftan Yusuf Ziya Paşa'nın Washington'a tayin edildiği 1910 yılı, Osmanlı-ABD ilişkilerinin kısmen hareketlendiği bir dönemdi. Bu hareketliliğin makul kabul edilebilecek nedenleri vardı. Osmanlı aydını Meşrutiyet rejiminden büyük beklenti içindeydi. Onlara göre yeni rejimle birlikte keyfi idare sona erecek, Avrupa'nın nezdinde Osmanlı belirli bir saygınlığa kavuşacak ve büyük güçlerin devletin iç işlerine müdahalesine gerek kalmayacaktı. Böylelikle uluslararası arenada prestij elde eden Osmanlı Devleti, yabancı sermayeyi de kendine çekecekti. Bu da ülke içinde refahın artmasına vesile olacaktı.³⁶ ABD'nin İstanbul büyükelçisi Leisman da Osmanlı aydınının beklentilerine katılmaktaydı. Zira ülkesine gönderdiği raporda Meşrutiyet sayesinde Osmanlı Devleti'nin kısa sürede kalkınacağını ve hatta Japonya'yı dahi geride bırakacağını ileri sürmekteydi.³⁷ Ancak hiçbir zaman için bu beklentiler gerçekleşmedi. Başlangıçta Meşrutiyet'in ilanının Avrupalı devletler tarafından memnuniyetle karşılanmasına rağmen onun büyüklü atmosferi oldukça kısa sürdü. 1908'in Ekim ayında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan ettiği, Yunanistan'ın Girit'i ve Avusturya-Macaristan'ın da Bosna-Hersek'i ilhak ettiği buhran döneminde Osmanlı Devleti, Avrupa'dan beklendiği politik desteği alamadı.³⁸

Buna ilaveten ülkenin güç geçtikçe Avrupalı finans gruplarının kontrolü altına girmesi, Osmanlı'yı yeni bir siyasi ve ekonomik partner arayışına sürükledi. ABD, yukarıda da değinildiği gibi Osmanlı Devleti ile ilişkilerini geliştirmek istemesine çatışmacı bir tavır içinde değildi. Ayrıca Avrupalı devletler gibi Osmanlı'ya karşı revizyonist emeller beslemiyordu. Dolayısıyla bu durum ABD'nin yeni bir müttefik olarak düşünülmesine yol açtı. Esasen ABD de Osmanlı ile ekonomik ilişkilerin kendisine fayda sağlayacağını umuyordu. Bu ülkenin Chester Projesi³⁹ kapsamında Osmanlı'dan demiryolu imtiyazı elde etmeye çalışması ikili ilişkilerdeki yeni trendin somut bir örneği idi. Diğer taraftan ABD, bu yakınlaşmanın Osmanlı'daki misyonerlik faaliyetleri açısından da kolaylık sağlayacağını ummaktaydı.⁴⁰ Görüldüğü üzere Yusuf Ziya Paşa'nın Washington'a tayin edildiği dönemde

³⁴ Abdülhamid Kırmızı, “Meşrutiyette İstibdat Kadroları: 1908 İhtilalinin Bürokraside Tasfiye ve İkame Kabiliyeti”, *Jön-Türk Devrimi'nin 100. Yılı Uluslararası Kongre*, 2008, 1-13.

³⁵ Rıdvan Kaşıkçı, *Osman Nizami Paşa'nın Askerî ve Siyasi Hayatı (1856-1939)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2021, 185.

³⁶ Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008, s. 38-42.

³⁷ Sinan Kivanç, “İttihat ve Terakki Cemiyeti Dönemi ve Amerika Birleşik Devletleri (1908-1914) TAD, LXXV/1 (2023), 71-99.

³⁸ Pir Murat Sivri, “Avrupalı Büyük Devletlerin Basın Organlarına Göre 1908 Jön Türk İhtilali ve Meşruti Yönetime Yeniden Geçilmesi, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, XLV/2 (2024), 27-72.

³⁹ ABD tarafından Türkiye'de yapılması öngörülen demiryolu projesi. Detaylı bilgi için Bkz. Bilmez Bülent Can, *Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

⁴⁰ Feroz Ahmad, “Young Turk Relations With the United State, 1908-1918”, *American Turkish Encounters: Politics and Culture 1830-1989*, 83-100; Kivanç, *Amerika Birleşik Devletleri*, 71-99.

Osmanlı ile ABD'nin birbirinden beklentileri bu yöndeydi. Dolayısıyla onun bu devletle münasebetlerde, bahsedilen hususlar çerçevesinde diplomatik misyonunu yerine getirmesi umuluyordu.

Yusuf Ziya Paşa'nın Washington Sefareti dönemine temas eden eserlerin sayısı oldukça azdır. Mine Erol tarafından kaleme alınan çalışmalarda Yusuf Ziya Paşa, halefi Alfred Rüstem Bey ile karşılaştırılarak iki bürokratin Washington Sefaretindeki başarıları değerlendirilmektedir. Erol, bu eserlerinde Yusuf Ziya Paşa'ya karşı bazı ithamlarda bulunmaktadır. Buna göre Yusuf Ziya Paşa, Robert Koleji hocalarından Stanwood Cobb'un 1914'te ABD'ye döndükten sonra Türkler aleyhinde kaleme aldığı eserle ilgili herhangi bir tepki vermediği gibi bölgedeki Ermeni propagandalarına karşı da susmayı tercih etmiştir. Yine Erol, Yusuf Ziya Paşa'nın bölgedeki Yunan propagandasına karşı sessiz kaldığını iddia etmektedir.⁴¹ Buna karşı Alfred Rüstem Bey, Ermeni propagandasına karşı mücadelesiyle görevinin gereğini yerine getiren başarılı bir bürokrat olarak lanse edilmektedir.⁴² Fakat Erol'un bu görüşü tenkide muhtaçtır. Zira Alfred Rüstem Bey'in Washington'a tayini 1915 yılı ortalarında. Bu tarihlerde Ermeni tehirci yeni gerçekleşmiş ve katliam iddiaları Avrupa ile ABD basınına kuşatmış vaziyettedir. Dolayısıyla onun bu iddialara karşı tepkisinin Yusuf Ziya Paşa'nın ile mukayese edilmesinin imkânı yoktur. Diğer taraftan aşağıda görüleceği üzere Yusuf Ziya Paşa, bölgedeki Ermenilerin faaliyetlerini yakından takip ettiği gibi Yunan propagandasına karşı da uyanık bir tutum benimsemiştir.

Yusuf Ziya Paşa'nın ABD'ye İlk Ziyareti

Yusuf Ziya Paşa'nın büyükelçi olarak Washington'a gönderilmeden önce ABD'ye yaptığı ilk resmi ziyaret 1909 yılında gerçekleşti. 1909 yılı Osmanlı-ABD ilişkilerinin gelişimine vesile olabilecek özellikler barındırıyordu. Zira bu yılın mart ayında William Howard Taft, ABD başkanı seçilmiş, Nisan ayında ise Sultan Mehmed Reşad, Osmanlı tahtına oturmuştu. Artık Meşrutiyet'in Sultan Abdülhamidli ayları sona ermiş, yeni bir "özgürlük" evresine girilmişti. ABD ile ilişkileri sağlamlaştırmak niyetinde olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, hem Sultan'ın tahta çıkışını ve Osmanlı'da yeni bir döneme girildiğini duyurmak hem de ABD Başkanı Taft'ı tebrik etmek için Washington'a bir heyet göndermeye karar verdi. Bu sıralarda ABD, Hudson-Fulton⁴³ kutlamalarına hazırlanıyordu. Dolayısıyla Osmanlı heyetinin ziyaretinin bu etkinliklerin gerçekleşeceği tarihlere denk getirilmesine özen gösterildi. Babialı'nın kararıyla heyetin başına Yusuf Ziya Paşa getirildi. Zira kendisi tecrübeli bir diplomat olmasının yanı sıra daha önce benzer törenlerde Osmanlı Devleti'ni temsil etmiş bir isimdi. Refakatine ise New York Şehbenderi Kaymakam Aziz Bey verildi.⁴⁴

ABD basınında da ziyareti duyurulan⁴⁵ Yusuf Ziya Paşa, 1909'un Ekim ayı başlarında Amerika topraklarına ulaştı.⁴⁶ ABD ricali eski dünyadan gelen bürokratlara karşı ilgiliydi. Osmanlı heyeti, Dışişleri Bakanı Knox'un aracılığı ile Beyaz Saray'daki Mavi salonda Başkan Taft'a takdim edildi. Buradaki ilk sunumunda Yusuf Ziya Paşa, Sultan'ın selamlarını

⁴¹ Mine Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Bilgi Basımevi, Ankara 1976, 12-14, 29-30.

⁴² Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, Bilgi Basımevi, Ankara 1973, 17-27.

⁴³ Hudson nehrinin keşfinin 300'üncü ve Robert Fulton'un kürekli buharlı gemiyi ticari amaçla kullanımının 100'üncü yıl dönemleri münasebetiyle ABD'de düzenlenen etkinlikler.

⁴⁴ Babialı'den Hariciye Nezaretine gönderilen 4 Cemaziyülevvel 1327 tarihli tezkire. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi; BOA, BEO. 3581-268547; Hariciye Nezaretinden Babialı'ye gönderilen 11 Haziran 1325 tarihli tezkire. BOA, İ. HR. 418-18; Babialı'den Hariciye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen 14 Haziran 1325 tarihli Tezkire.BOA, BEO. 3586-268915.

⁴⁵ "Will Take Part in The Hudson-Fulton Celebration", *The Diamond Drill*, 25 Eylül 1909, 2.

⁴⁶ Washington Sefareti Vekili Alfred Rüstem Bey'den ABD Dışişlerine gönderilen 4 Eylül 1909 tarihli bilgi notu. NARA, RG. 59, M 1889 Roll 81.

ilettikten sonra iki devlet arasında yakın dostluk ve ticari iş birliği kurma arzusunun dile getirdi. Ardından yeni rejimin kurucuları Jön Türklerin eski Sultan'ın "zulmüne" karşı savaşıırken ABD'nin liberal kurumlarını ve özgürlük mücadelesi tarihini örnek aldıklarını söyledi.⁴⁷

Görünen o ki ABD Hükûmeti bu ziyarete daha fazla önem atfediyordu. Aynı günün akşamı İstanbul'dan gelen heyetinin üyeleri ile birlikte Alfred Rüstem Bey ve Osmanlı Sefareti ikinci kâtibi İbrahim Rifat Bey akşam yemeğine davet edildiler. Heyet onuruna verilen yemekte ABD'nin neredeyse bütün kabine üyeleri hazır bulunuyordu.⁴⁸ Bu ilginin sebebi açıktı. Amerikalılar Chester Projesini hayata geçirmek için şirin görünmeyi tercih ediyorlardı. Nitekim Yusuf Ziya Paşa, 8 Ekim 1909'da Los Angeles'ta bankacılar ve demiryolu çalışanları tarafından verilen bir davette Türkiye'deki demiryolları ve elektrik imtiyazları için Amerikan tekliflerinin olumlu şekilde karşılanması adına mücadele edeceğini bildirmişti. ABD basını bu ziyaretin Amerikan sermayesi için Türkiye'de geniş bir alan açılmasıyla sonuçlanacağını umuyordu.⁴⁹ Nitekim Yusuf Ziya Paşa'nın bölgeden ayrılmadan hemen önce basına verdiği son demeçte, Amerika için olumlu bir rapor yazacağını beyan etmesi de bu kanaati güçlendirecek cinstendi.⁵⁰

Yusuf Ziya Paşa'nın Washington Sefirliği (1910-1914)

1910 yılı başlarında Osmanlı sefiri Kâzım Bey'in Roma'ya tayini ile birlikte boşa düşen Washington Sefaretine Yusuf Ziya Paşa'nın atanması uygun görüldü. Muhtemelen bu kararda Yusuf Ziya Paşa'nın daha önce olağanüstü elçi sıfatıyla ABD'ye gerçekleştirdiği ziyaretin de etkisi vardı.⁵¹ Hariciye Nezaretinin de olumlu görüş beyan etmesi üzerine Yusuf Ziya Paşa'nın 12 Mart 1910 tarihli iradeyle sefarete tayini gerçekleşti.⁵²

Yusuf Ziya Paşa, ABD kamuoyunun tanıdığı bir isim olduğundan söz konusu tayin ile ilgili genel intiba olumluydu. ABD basını onu Avrupa'yı yakından bilen başarılı bir diplomat olarak takdim etmekteydi.⁵³ Görevde kaldığı süre boyunca peşini hiç bırakmadı. Ülkedeki en yüksek rütbeli yabancı diplomat olması ona olan ilgiyi arttırdı. Hatta tatil amaçlı seyahatleri bile basın tarafından yakından takip ediliyordu.⁵⁴ ABD basınının Yusuf Ziya Paşa'nın dış görüntüsü ile ilgili tasvirleri dikkat çekicidir. Buna göre Yusuf Ziya Paşa hiçbir haliyle doğu insanının özelliklerini yansıtmıyordu. Magazin muhabirlerinin tabiriyle "tatilden dönen bir

⁴⁷ Editorial, *Ceredo Advance*, 22 Aralık 1909, 4.

⁴⁸ "New Ruler of Turkey Sends Notice to Washington", *The Evening Times*, 16 Kasım 1909, 6.

⁴⁹ "Visit of Zia Pasha Expected to Result in Many Opportunities for Capitalists of United States", *Los Angeles HHHerald*, 9 Ekim 1909, 3.

⁵⁰ "Turkish Ambassador Will Make Report on America", *Topeka State Journal*, 25 Kasım 1909, 1. Yusuf Ziya Paşa'nın seyahatinden yaklaşık bir yıl sonra ABD Hükûmeti, görünürde iade-i ziyarette bulunmak üzere Dışişleri Bakan Yardımcısı Huntington Wilson'u olağanüstü büyükelçi sıfatıyla İstanbul'a gönderdi. Wilson'un asıl görevi ise hiç şüphesiz Chester Projesi için uygun bir atmosfer oluşturmaktır. Fakat Amerikalıların başlangıçtaki ısrarlı taleplerine rağmen bu proje hiçbir zaman için fiiliyata geçmedi. Leland James Gordon, *American Relations With Turkey 1830-1930, An Economic Interpretation*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1932, 261-262; Can, *Chester Projesi*, 327.

⁵¹ Ziya Paşa'nın Washington Sefaretine tayininin uygun görüldüğüne dair 24 Şubat 1325 tarihli tezkire. BOA, İ. HR. 421-32.

⁵² Babialî'den Hariciye Nezaretine gönderilen 28 Şubat 1325 tarihli tezkire. BOA, BEO. 3718-278779. Kısa bir süre sonra Yusuf Ziya Paşa'nın tayini ile ilgili irade ABD Başkanına sunuldu. Bkz. Babialî'den Hariciye Nezaretine gönderilen 17 Mart 1327 tarihli tezkire. BOA, BEO. 3725-279338. Yusuf Ziya Paşa'nın Washington'a tayini ABD Başkanı tarafından da memnuniyetle kabul edildi. NARA, RG. 59, M 1889 Roll 81. ABD basınında ilgili tayinin 10 Mart'ta gerçekleştiği bilgisi yer almaktadır. "Special Commissioner From Turkey Becomes Ambassador", *The Laramie Republican*, 11 Mart 1910, 6.

⁵³ Editorial, *The Times Dispatch*, 23 Ekim 1910, 21.

⁵⁴ Editorial, *The Birmingham Age-Herald*, 7 Ağustos 1910, 33.

İtalyan kadar bile esmer değil” di.⁵⁵ Demokrat ve barışçıl bir ruha sahipti.⁵⁶ Yine basının tasvirine göre sivri sakalı ve seçkinlere has görüntüsü ile daha çok Fransız diplomatlarının tavırlarını yansıtıyordu. Şakaları dahi Batı kültüründen esintiler taşıyordu. Zira fotoğrafını çekmek isteyen bir gazeteciye “ateş et” anlamına gelen Fransızca “tiren” sözcüğü ile karşılık vermişti. Bunca özelliğinin arasında belki de yadırganabilecek tek eksikliği İngilizce bilmemesi idi.⁵⁷

ABD basını Yusuf Ziya Paşa’nın sosyal yaşantısına dair de çarpıcı bilgiler sunmaktadır. Buna göre Yusuf Ziya Paşa, Washington sosyetesinin düzenlediği davetlerde sıklıkla boy göstermesinin yanı sıra kendi de zaman zaman Türk sefaret binasında benzeri etkinliklere ev sahipliği yapmaktaydı.⁵⁸ Bu davetlerde kendisine doğu gelenekleri ile ilgili sorular sorulmakta idi. Özellikle harem ve çok eşlilik, Amerikalı seçkinlerin merak ettiği konulardandı. Bir keresinde genç bir Amerikalı kadının haremle ilgili kendisine yönelttiği soruyu “*Ah hanım Efendi! Türkiye’de tüm kadınlar sizin gibi olsaydı, eminim ki erkekler tek eşlilikten memnun kalırlardı*” şeklindeki centilmence bir cevapla geçiştirdi.⁵⁹ Başka bir sefer ise bu soruya daha ciddi cevap vererek Amerikalıların gözündeki tipik oryantalist harem imajını düzeltmeye çalıştı.⁶⁰ Yusuf Ziya Paşa sık sık bu tarz davetlere icap etmesine rağmen kendisine ikram edilen alkollü içecekleri kibarca reddetmekteydi.⁶¹

1910 yılının haziran ayında göreve başlayan Yusuf Ziya Paşa, rutin olarak ABD’de Osmanlı vatandaşlarının resmi işlemleri ile ilgilenmekte idi.⁶² Bu işlerin yanı sıra bir yandan azınlık propagandasına karşı koymaya çalışırken diğer yandan da Trablusgarp ve Balkan savaşlarında Osmanlı Devleti’nin uğradığı hukuksuzluğu ABD kamuoyuna duyurmak için mücadele etmekteydi. Yusuf Ziya Paşa’nın önem verdiği konulardan biri de Osmanlı-ABD ekonomik ilişkilerinin geleceğiydi. ABD’ye ilk gelişinden beri bu konuda olumlu görüş beyan etmesinden dolayı kamuoyunda iki ülke arasındaki ticaret hacminin artacağına dair beklenti oluşmuştu. Elçi olarak tayininden sonra da yaptığı açıklamalarla bu beklentiye tetikledi.⁶³ Esasen kamuoyu, Türkiye pazarının ABD’ye büyük ekonomik kazançlar sağlayacağını düşünüyordu. Chester Projesinin yanı sıra Osmanlı ordusunun modernizasyonu ve donanmanın inşası gibi konularda ABD belli başlı imtiyazlar elde edebilirdi. Ancak basının yorumuna göre hükûmet şu anlık bu operasyonu yönetebilecek konumda değildi.⁶⁴

⁵⁵ “Ottoman Ambassador on Balkan Situation”, *The Sun*, 5 Ekim 1912, 4.

⁵⁶ “In The Capitol City”, *The Lexington Advertiser*, 26 Haziran 1914, 2; “Bryan Shares Peace Honors”, *The Washington Herald*, 18 Ocak 1914, 5.

⁵⁷ “Ottoman Banner Puzzles Broadway”, *The Washington Herald*, 24 Eylül 1910, 2.

⁵⁸ “Guest at The Hume Howard Wedding”, *The Washington Herald*, 1 Mayıs 1913, 8; “Revolt in Albania Has Been Crushed”, *San Antonio Light and Gazette*, 8 Hazira 1910, 4. Yusuf Ziya Paşa bu davetlerden birinde Bahai Şeyhi Abdülbaba ile müritlerini sefaret binasında konuk etti. Hariciye Nezareti, başlangıçta Bahai şeyhiyle kurulacak bir temasın Rusya ve İran ile dengeleri bozabileceğini belirterek Yusuf Ziya Paşa’nın ilgili şahsa karşı mesafeli olmasını istedi. Ancak Yusuf Ziya Paşa, İstanbul’a gönderdiği bir telgrafta Abdülbaba’nın Amerika eliti tarafından hoş karşılandığını ileterek temasın olumlu olacağını vurguladı. Bunun üzerine Washington’daki Osmanlı sefaretinde şeyh ve müritlerine ziyafet tertip edildi. Bu ziyafetten oldukça memnun kalan Bahailer, İttihat ve Terakki Cemiyetine iletilmek üzere teşekkür mektubu kaleme aldılar. Bkz. Washington Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 20 Haziran 1912 tarihli tezkire. BOA, HR. SYS. 70-31; Necati Alkan, *Dissent and Heterodoxy in the Late Ottoman Empire: Reformers, Babis and Baha’is*, Gorgias Press, Piscataway 2010, 271-273.

⁵⁹ “Turk Envoy Pays U.S Woman Compliment”, *Atlanta Georgian*, 28 Ocak 1913, 11.

⁶⁰ Editorial, *Newark Evening Star and Newark Advertiser*, 29 Eylül 1911, 11.

⁶¹ “The Koran Forbids Use of Grape Juice”, *The Times Dispatch*, 8 Haziran 1913, 57.

⁶² Ma’mûretü’l-Aziz Vilayetinden Washington Sefaretine gönderilen 21 Haziran 1326 tarihli tezkire. BOA, HR. UHM. 71-11; Washington Sefiri Yusuf Ziya Paşa’dan Hariciye Nezaretine gönderilen 5 Aralık 1911 tarihli tahrirat. BOA, HR. UHM. 104-25.

⁶³ “Ottoman Banner Puzzles Broadway”, *The Washington Herald*, 24 Eylül 1910, 2.

⁶⁴ “American Goods in Turkey”, *The Washington Herald*, 1 Mayıs 1910, 24.

Yusuf Ziya Paşa'nın ekonomik ilişkileri yürütmekte ne ölçüde yetenekli olduğunu kestirmek güçtür. Ancak görünen o ki kendi ekonomisini idare etmekte pek de mahir değildi. Zira sefarete tayin edildiğinden beri borçları ile başı beladaydı. Osmanlı Bankasına yaptığı 6472 liralık borcu uzun bir süre ödemeyi reddetti. Sonunda Dersaadet İkinci Ticaret Mahkemesinde adına açılan davada haciz kararı çıktı.⁶⁵ Yusuf Ziya Paşa'dan alacağı olan bir diğer kurum ise İtalya Ticaret Bankası idi. Muhtemelen son Roma sefirliği döneminde yaptığı bu borçlanma, faiziyle birlikte 6183 franka ulaşmıştı. Yusuf Ziya Paşa'nın uzun bir süre borcunu ödememesi üzerine ilgili bankanın müdürü Roma'daki Osmanlı sefaretine müracaat ederek şikâyetle bulundu. Hatta borcun ödenmemesi durumunda İtalya Hükûmeti nezdinde resmi başvuru yapacağını bildirdi.⁶⁶ Yusuf Ziya Paşa, Washington Sefaretine ait borçları ödemek noktasında da oldukça özensizdi. Bu dönemde Washington'daki Osmanlı sefaretinde birtakım tadilat işleri gerçekleştirilmiş, bazı yerler kurşunla kaplanmıştı. Fakat aradan bir sene geçmesine rağmen bu tadilatı yapan John Moran şirketine para ödenmemişti. Bunun üzerine ilgili şirket doğrudan doğruya Padişah'a hitaben bir dilekçe yazarak Yusuf Ziya Paşa'yı şikâyet edip zararlarının tazmin edilmesini istedi.⁶⁷

Yusuf Ziya Paşa'nın çözüme kavuşturması gereken konulardan biri de 1830 tarihli Osmanlı-ABD Ticaret Antlaşmasının dördüncü maddesinden doğan ihtilaflardı. Bu antlaşmanın ilgili maddesi, Osmanlı topraklarında suç işleyen ABD vatandaşlarının yargılanmasını zorlaştıran bir hüküm içeriyordu.⁶⁸ Bu durum yıllar içinde birçok suiistimalin önünü açtı. Suça karışan bazı Amerikalılar bu maddeden faydalanarak serbest kaldılar.⁶⁹ 1910 yılı dolaylarında Kudüs'te bir Amerikan vatandaşının polis memuruna silahla ateş etmesi üzerine ilgili maddenin Osmanlı açısından doğurduğu sakıncalar yeniden gündeme geldi. Bu suçun Osmanlı memuruna karşı işlenmesine rağmen failin teknik olarak yargılanamaması açıkça bir zafiyet örneği idi. Yusuf Ziya Paşa'ya ilgili meselenin çözümü için resmi temasta bulunması sıkıca tembih edildi.⁷⁰ Ancak onun bu konu hakkında herhangi bir faaliyet gerçekleştirip gerçekleştirmediği bilinmemektedir. İlerleyen dönemlerde de ilgili maddeden kaynaklanan ihtilafların devam etmesi meselenin çözüme kavuşturulması adına herhangi bir müspet sonuç alınmadığını göstermektedir.

Azınlıkların Propagandalarına Karşı Yusuf Ziya Paşa

Yusuf Ziya Paşa'yı Washington yıllarında en çok uğraştıran meselelerden bir diğeri ise çeşitli azınlık grupların Osmanlı karşıtı propagandaları idi. Bu dönemde ABD, sanayisi için iş gücü sağlamak amacıyla doğudan gelen göçleri destekliyordu. Bu durum Ermeniler başta olmak üzere Rum ve Maruniler gibi Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik istikrarsızlıktan rahatsızlık duyan diğer Hristiyan grupların kitleler halinde göçüne imkân sağlıyordu.⁷¹

ABD'de lobiler kuran bu insanların bazıları bir müddet sonra milli hislerle Osmanlı'ya karşı örgütlenmeye başladılar. Yusuf Ziya Paşa başta olmak üzere bölgedeki diğer Osmanlı diplomatik temsilcileri bu örgütlerin faaliyetlerini yakından takip ettiler. Çoğu kez basın aracılığı ile tahrikçilere cevap verilmeye çalıştılar. Zaman zaman ise Osmanlı vatandaşı

⁶⁵ Dersaadet İkinci Ticaret Mahkemesinden Hariciye Nezaretine gönderilen 15 Kânunusani 1327 tarihli tezkire. BOA, HR. UHM. 108-30.

⁶⁶ Roma Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 25 Kânunusani 1911 tarihli tezkire. BOA, HR. H. 236-11.

⁶⁷ John Moran İnşaat Şirketinden Padişah'a gönderilen 25 Haziran 1912 tarihli dilekçe. BOA, HR. TO. 596-45.

⁶⁸ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Basımevi, Ankara 1991, 5.

⁶⁹ Şafak, *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*, 43.

⁷⁰ Babialî'den Hariciye Nezaretine gönderilen 19 Mayıs 1326 tarihli tezkire. BOA, BEO. 3763-282159.

⁷¹ Kazım Baycar, "Küresel Göç Çağında Osmanlı Transatlantik Göçleri ve Sebepleri (1870-1914)", *Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, XL/1 (2016), 1-32.

Hristiyanların kurdukları cemiyetlerle toplantılar yaparak onların fikirlerinin Osmanlı lehine döndürülmesine gayret ettiler. Özellikle Yunanlıların yaptıkları propaganda dikkat çekiciydi. Zira bu propaganda bölgedeki Rum cemiyetlerin yanı sıra Yunanistan'ın ABD'deki maslahatgüzarı tarafından da idare ediliyordu. Yusuf Ziya Paşa, Rumeli'den ticaret maksadıyla Massachusetts eyaletine gelen bazı Rum vatandaşların Osmanlı aleyhtarı hareketleri hakkında istihbarat aldıktan sonra Boston'daki Osmanlı şehbenderi Avram Efendi'ye emir göndererek konuyla ilgili tahkikat başlatmasını istedi.⁷²

Avram Efendi'nin raporuna göre Rum vatandaşlar bizzat Yunan resmi memurları tarafından ayartılarak tahrikçi cemiyetlere kaydediliyorlardı. Bu gruplar Avram Efendi'ye karşı da tavrı almışlardı. Zira göreve başlamasından sonra Boston'daki Süryani ve Ermeni cemiyetlerinin kendisini ziyaret edip Osmanlı Devleti'ne sadakatlerini bildirmelerine karşı Rum cemaatinden herhangi bir ziyaret gerçekleşmemişti. Massachusetts eyaletindeki Rumlar doğrudan doğruya Yunanistan'ın ABD maslahatgüzarı Kaftancıoğlu'nun yönlendirmesi ile hareket ediyorlardı. İlk zamanlar gizli olarak faaliyetlerini yürüten Kaftancıoğlu, ilerleyen dönemlerde propagandasını görünür kıldı. Boston'da yayınlanan *Eastern and Western Review* gazetesine verdiği demeçte bir Osmanlı-Yunan savaşında Amerika'daki Rumların Yunanistan namına askere alınmadan önce silah talimi gerektiğini ve bunun için Yunanistan'dan ABD'ye subay getirileceğini bildirdi.⁷³ Avram Efendi'ye göre Kaftancıoğlu'nun hareketinin ABD Hükûmetine bildirilip gerektiğinde görevine son verilmesi sağlanabilirdi. Ancak yerine gelen maslahatgüzarın da aynı faaliyetleri takip edeceği kaçınılmaz olduğundan Rum tahrikçilerle mücadelede başka yöntemler geliştirilmeliydi. Yunan emeline hizmet eden Osmanlı vatandaşı Rumların memleketlerine döndükten sonra polis ve jandarma tarafından fark edilmeleri için pasaportlarına özel işaret koyulmasına karar verildi.⁷⁴ Zararlı Rum cemiyetlerinin faaliyetlerini Hariciye Nezaretine bildiren Yusuf Ziya Paşa, Avram Efendi'nin meziyet ve ahlakını övmekten de geri kalmıyordu.⁷⁵

Yunanistan bölgedeki Rum vatandaşlarını tahrik etmenin yanı sıra resmi olarak da Osmanlı aleyhine bazı hareketlerde bulunmakta idi. *New York Herald* gazetesinin haberine göre bölgedeki Yunan cemiyetleri tarafından görevlendirilen bir komite, Başkan Taft'a müracaat ederek Girit adası üzerinde Osmanlı egemenliğine son vermek ve Yunanistan'a ilhakını sağlamak için ABD'nin dört koruyucu güç ile anlaşmaya varmasını talep eden bir dilekçe sundu. Bu haber üzerine Yusuf Ziya Paşa hemen harekete geçerek ABD Hükûmeti nezdinde birtakım teşebbüslerde bulundu ve adanın statüsünün Yunanistan lehine değişmesini engellemeye çalıştı. Ancak anlaşılan o ki ABD zaten bu konuyu takip etme niyetinde değildi.⁷⁶

ABD'deki Ermenilerin faaliyetleri de Yusuf Ziya Paşa'nın ilgilenmesi gereken meselelerden biri idi. Esasında Sultan II. Abdülhamid döneminde ABD'deki Ermenililer gayet iyi örgütlenmişler, Anadolu'daki isyancılara silah ve cephane tedarik etmek gibi

⁷² Washington Sefiri Ziya Paşa'dan Hariciye Nazırı Asım Bey'e gönderilen 27 Nisan 1912 tarihli rapor. BOA, HR. SYS. 70-33.

⁷³ Boston Başşehbenderliğinden Washington Sefaretine gönderilen 17 Nisan 1912 tarihli rapor. BOA, HR. SYS. 70-33.

⁷⁴ Washington Sefiri Ziya Paşa'dan Hariciye Nazırı Asım Bey'e gönderilen 27 Nisan 1912 tarihli rapor. BOA, HR. SYS. 70-33.

⁷⁵ Washington Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 1 Nisan 1912 tarihli tezkire. BOA, HR. SYS. 70-33.

⁷⁶ Washington Sefiri Ziya Paşa'dan Hariciye Nazırı Rifat Paşa'ya gönderilen 16 Ocak 1911 tarihli rapor. BOA, HR. SYS. 2903-89.

işlere dahi cesaret edebilmişlerdi.⁷⁷ Fakat II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte diğer bütün azınlık gruplar gibi Ermeniler de belli bir dönem için ihtilalci faaliyetlerine son vererek gelişmeleri izlemeye başladılar. Bu durum Yusuf Ziya Paşa'nın ABD'deki Ermenilerle ilişkilerinde nispeten rahat bir dönem geçirmesine neden oldu. Hatta Yusuf Ziya Paşa sıklıkla bölgedeki önemli Ermeni iş adamlarıyla ortak hareket etmeye gayret etti. Bunlardan biri Vahan Cardashian idi. Cardashian bu sıralarda bölgedeki Osmanlı ticaret odasında danışmanlık hizmeti veriyordu. Yusuf Ziya Paşa ile arası oldukça iyiydi. Sık sık bir araya geliyorlardı. Hatta bazen Yusuf Ziya Paşa, çeşitli konularda vereceği demeçleri onun aracılığı ile basına iletliyordu.⁷⁸ 1910'da bir Ermeni cemiyetinin tertip ettiği ve Yusuf Ziya Paşa'nın da davetli olduğu toplantıda Cardashian, Osmanlı Sultanı adına kadeh kaldırdı ve II. Meşrutiyet'in bütün Osmanlı vatandaşlarına eşit haklar getirdiği yönünde bir konuşma yaptı. Görünürdeki bu iş birliğine rağmen Cardashian, gizlice Osmanlı aleyhine faaliyetlerde bulunmakta idi. Onun bu ikili tavrı 1915 yılındaki Ermeni tehcirine kadar devam etti. Bu tarihten sonra azılı bir Osmanlı düşmanı olarak boy gösterdi.⁷⁹

Yusuf Ziya Paşa, ABD'deki Ermeniler hakkında iyi niyetler beslediğinden onların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve öteden beri süre gelen düşmanlığın sona erdirilmesi için yapılan teklifleri memnuniyetle karşılamaktaydı. Böylesine bir teklif 1911 yılının şubat ayında E. Akkumi müstear adını kullanan Maloumian adındaki bir şahıs tarafından geldi. Kimliğinin iyi bilinmemesine karşın Yusuf Ziya Paşa'nın verdiği bilgilere göre Maloumian, aslen Kafkasya Ermenisi idi. Uzun süredir ABD'de yaşayan bu şahıs aynı zamanda bir siyasi parti mensubuydu ve bölgedeki Ermeniler ile diğer Osmanlı vatandaşı unsurların yaşam koşullarını incelemek üzere uzunca bir seyahate çıkmıştı. Bu seyahatte edindiği bilgileri ve önerilerini açık bir mektupla Yusuf Ziya Paşa'ya sundu. Maloumian'nin verdiği bilgilere göre Amerika dâhilinde 50 bini Ermeni olmak üzere toplamda 400 bin Osmanlı vatandaşı yaşıyordu. Bunların çoğu Sultan II. Abdülhamid'in "zulmünden" kaçıp gelen insanlardı. Fakat bu göçler nedeniyle Osmanlı Devleti genç ve üretken nüfusundan mahrum kalmış, bütün vilayet ve köyler âdeta boşalmıştı. Böylelikle Washington Sefareti başta olmak üzere bölgedeki diğer Osmanlı temsilciliklerinin de katılımıyla bir proje geliştirilerek ülkesine dönmek isteyenler teşvik edilmeliydi. Maloumian, aynı zamanda bölgede yaşayan farklı din ve milletten Osmanlı vatandaşlarının aralarındaki kavgalara temas ederek barışın da temin edilmesine yönelik tedbirler alınmasını talep etmekteydi.⁸⁰ Bu görüşlerini hayata geçirmek adına ABD Başkanı başta olmak üzere birçok Amerikalı yetkili ile de görüşmüştü. Yusuf Ziya Paşa onun fikirlerini memnuniyetle karşıladı. Bu taleplerin II. Meşrutiyet'in atmosferine uygun olduğu ve dikkate alınması gerektiği yönünde İstanbul'a telgraf gönderdi.⁸¹ Ancak konuyla ilgili olumlu ve olumsuz herhangi bir cevap almadı.

Yusuf Ziya Paşa, bir taraftan Ermenilere iyi niyet beslemekle beraber diğer taraftan tedbiri elden bırakmıyordu. Zira II. Meşrutiyet'in getirdiği kısmi sükûn ortamına rağmen Ermeni örgütleri tam manasıyla faaliyetlerini sona erdirmiş değillerdi. Bu sıralarda Taşnak Cemiyeti, Van vilayeti dâhilinde Ermeni köylerini silahlandırmaya başlamıştı. Ermeni köylülerden birinin Boston'daki akrabasına yazdığı bir mektup sayesinde durumdan

⁷⁷ Melih Yiğit, *Ali Ferruh Bey'in Washington Elçilik Yılları (1898-1901)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2009, 22-25.

⁷⁸ "Zia Pasha Denies Seeking Taft's Aid", *The Washington Herald*, 2 Ekim 1911, 2.

⁷⁹ Ö. Kürşad Karacagil, "Amerika'da Tek Kişilik Lobi: Vahan Cardashian (1883-1934)", *Akademik Bakış*, XVI/1 (2015), 95-120.

⁸⁰ E. Akkuni'nin Ermeni muhacirlerinin durumuna dair Washington'daki Osmanlı sefaretine gönderdiği 11 Şubat 1911 tarihli mektup. BOA, HR. TO. 593-24.

⁸¹ Washington Sefiri Yusuf Ziya Paşa'dan Hariciye Nazırı Rifat Paşa'ya gönderilen 8 Haziran 1911 tarihli rapor. BOA, HR. SYS. 2743-62.

haberdar olan Yusuf Ziya Paşa, ilgili makamları uyardı.⁸² Yusuf Ziya Paşa ayrıca Londra merkezli gazetelerde Anadolu’da Ermeni katliamı yapıldığına dair çıkan yalan haberleri de tektzip etmekle birlikte bunların ABD basınına tesir etmesine engel olmaya çalıştı.⁸³

Aynı tarihlerde yine Yusuf Ziya Paşa’nın Ermeniler tarafından tertip edilen bir tiyatro oyununa gösterdiği tepki dikkat çekiciydi. Missouri Eyaleti’nin St. Charles şehrinde sahnelenen bu oyunda Ermeniler, ezanı ve namazı tahkir edici şekilde tasvir ettiklerinden bölge Müslümanları derhal olayı protesto ederek durumu ABD Hükûmetine bildirdiler. Ancak hükûmet kanadından herhangi bir sonuç alınamaması üzerine bu kez Yusuf Ziya Paşa’ya telgraf çekerek onu bu olaydan haberdar ettiler. Meseleye ciddiyetle yaklaşan Yusuf Ziya Paşa, hükûmet yetkilileriyle resmi temas kurarak söz konusu tiyatrodaki tahkir edici sahnelerin yasaklanmasını sağladı. Onun bu gayretli tavrı bölgedeki Müslümanları mutlu etmiş görünüyordu. Tahrikçilere karşı kazandıkları bu zaferden dolayı Yusuf Ziya Paşa’dan övgü ile bahsettiler ve bu olayı Osmanlı kamuoyu ile de paylaştılar. İlginç bir şekilde bu olay üzerinden de “istibdat” rejimi ile Meşrutiyet’in mukayesesi yapıldı. İstibdat döneminde Müslümanların bu tarz olaylara karşı tepki vermedikleri, Meşrutiyet sayesinde ise hilafetin tüm gücüyle Müslümanların arkasında olduğu vurgulandı.⁸⁴

Yusuf Ziya Paşa’nın Washington’da iken uğraştığı meselelerden biri de Arnavutluk İsyanı idi. Bazı basın kuruluşları binlerce kilometre uzaklıkta bulunan bu coğrafyadaki olaylara karşı gereğinden fazla ilgilidiler ve açıkça olayı provoke edip Osmanlı Devleti’ni zor duruma sokmaya çalışıyorlardı. Yusuf Ziya Paşa’nın 1910’daki isyanın Osmanlı kuvvetleri tarafından bastırıldığı yönündeki beyanından sonra ABD basınında konu tartışılmaya başlandı.⁸⁵ İsyanla ilgili bazı yalan haberler ortaya atılması Yusuf Ziya Paşa’yı harekete geçirdi. Tuz’daki Osmanlı kuvvetlerinin yenildiği şeklindeki ABD basınında çıkan yalan habere şiddetle karşı çıkan Yusuf Ziya Paşa, basına demeç vererek haberi tektzip etti.⁸⁶ Balkan Savaşları öncesinde, İbrahim Paşa isyanın boyutlarını görmek amacıyla Arnavutluk’a gönderildi. Bu durum ABD basını tarafından endişe verici bir gelişme olarak değerlendirildi. Bu kez *Washington Post* gazetesine bir tavzih yazısı gönderen Yusuf Ziya Paşa, böylelikle basındaki sözde kaygıları gidermeye çalıştı.⁸⁷ Basının yanı sıra bazı ABD’li misyonerlerin de Arnavutluk’a karşı özel bir ilgileri vardı. Bunlardan birkaçı bölgeden toprak satın alarak halkla yakınlaşmaya ve bu suretle propagandalarını gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Nitekim Ericson adındaki ABD vatandaşı şahsın Tiran/Elbasan’dan toprak satın alma talebi Osmanlı engeliyle karşılaştı. İlgili şahıs Latin harfleriyle Arnavutça risaleler yazarak halkı Osmanlı aleyhine kışkırtıyordu. Konunun kendine intikal etmesinden sonra Yusuf Ziya Paşa, ABD Dışişlerine bir nota göndererek Ericson’un toprak alma talebinin reddi için İstanbul’daki Amerikan elçiliğine emir gönderilmesini istedi. Yusuf Ziya Paşa’nın talebinin memnuniyetle karşılanması üzerine ilgili şahsın teşebbüsü engellendi.⁸⁸

⁸² Washington Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 12 Kânunuevvel 1912 tarihli tezkire. BOA, HR. SYS. 2743-62.

⁸³ Washington Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 19 Aralık 1911 tarihli telgraf. BOA, HR. SYS. 83-70.

⁸⁴ “Münasebetsiz Bir Tiyatro ve Washington Seffrimizin Teşebbüsâtı”, *Sıratılmüstakim*, 6 Temmuz 1911 (10 Recebülferd 1329 Perşembe- 23 Haziran 1327), Cild:6- Aded: 148.

⁸⁵ “Revolt in Albania Has Been Crushed”, *San Antonio Light and Gazette*, 8 Haziran 1910, 4.

⁸⁶ Washington Sefiri Ziya Paşa’dan Hariciye Nazırı Rifat Paşa’ya gönderilen 25 Nisan 1911 tarihli tezkire. BOA, HR. SYS. 143-33.

⁸⁷ Washington Seferi Yusuf Ziya Paşa’dan Hariciye Nazırı Gabriyel Noradunkyan’a gönderilen 27 Ağustos 1912 tarihli tezkire. BOA, HR. SYS. 153-60.

⁸⁸ Washington Sefiri Ziya Paşa’dan Hariciye Nazırı Rifat Paşa’ya gönderilen 31 Mart 1911 tarihli tezkire. BOA, HR. SYS. 132-36.

Yusuf Ziya Paşa ileride bir Yahudi meselesinin de ortaya çıkmasından endişeli gibi görünüyordu. Onun bu endişesinin kaynağı doğrudan doğruya ABD'nin İstanbul'daki Yahudi asıllı elçisi Morgenthau idi. Başkan Wilson döneminde İstanbul'a atanan Morgenthau, *The Washington Post*'a verdiği bir demeçte Wilson'un Yahudilere karşı sempatisini dile getirerek kendisinin İstanbul'a gönderilmesini de doğrudan doğruya bu sempatinin bir sonucu olarak değerlendirdi. Görevde kaldığı süre boyunca Türkiye'deki Yahudi cemaati ile temas halinde olacağını ve nüfuzunu onların iyiliği için kullanacağını ifade etti. Filistin'e de yarı resmi ziyaret gerçekleştirmeyi planlayan Morgenthau, bu ziyareti Yahudi inancının Amerikan Büyükelçisi olarak gerçekleştireceğini söyledi.⁸⁹ Yusuf Ziya Paşa, onun bu ifadelerinden rahatsızlık duymuş olacak ki gazetede yayınlanan demecinin bir nüshasını Sadrazam Sait Paşa'ya gönderdi.⁹⁰

ABD'deki Osmanlı aleyhtarı propaganda sadece bahsi geçen unsurların eylemlerinden ibaret değildi. Bazı Hristiyan Araplar arasında da Osmanlı'ya karşı muhalefet görülmüyordu. Bu muhalefetin başını çeken Fenike İlerici Cemiyeti, New York Başşehbenderinin verdiği bilgilere göre Rusya tarafından fonlanmaktaydı. Ancak cemiyet çok fazla etkili değildi. Zira bölgedeki Suriyelilerin çoğunluğu, özellikle de Marunîler ilgili cemiyetin tahriklerinden uzak durmayı tercih ediyorlardı.⁹¹

Trablusgarp ve Balkan Savaşları Diplomasisi

Yusuf Ziya Paşa henüz Trablusgarp Savaşı'nın arifesinde, İtalya'nın bölgeye yönelik emellerini açıkça dillendirildiği bir dönemde çeşitli açıklamalarda bulunarak ABD Hükûmetinin ve kamuoyunun ilgisini çekmeye çalıştı. İtalya'nın bölgedeki emellerinin tarihsel bir kökene dayanmadığını ifade eden Yusuf Ziya Paşa, diplomatik bir üslupla meselenin müzakere yoluyla çözülmesi gerektiğini vurguladı. Ancak görünen o ki mesele müzakere ile çözülecek aşamayı çoktan geçmişti. Zira ABD'nin keşif kruvazörü Chester, bölgedeki Amerikalıları tahliye etmek için Boston'dan Trablusgarp'a doğru yola çıkmıştı. Yusuf Ziya Paşa, başlangıçta bu savaş gemisinin hareket nedenini bilmediği için ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Hunting Wilson'dan bilgi istedi. Yukarıdaki gerekçeyle duyduktan sonra ise rahat bir nefes aldı.⁹²

29 Eylül 1911'de İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğinde Yusuf Ziya Paşa Long Island'daki yazlık evinde tatil yapıyordu. Savaş haberini haber alır almaz gazetecilere demeç vererek Osmanlı Devleti'nin savaşı engellemeye çalışan taraf olduğunu ifade edip ülkesinin masumluluğuna dikkat çekti ve güçlü bir duruş sergileyerek Osmanlı ordusunun gereğini yapacağı yönünde beyanda bulundu.⁹³ Bununla birlikte Yusuf Ziya Paşa, Trablusgarp Savaşı boyunca ABD'nin desteğinden en iyi şekilde yararlanmaya çalıştı. İstanbul'daki ABD büyükelçisi Oscar Straus'un Başkan Taft'ın Osmanlı ile İtalya arasında arabuluculuk yapması yönündeki önerisi Yusuf Ziya Paşa tarafından da memnuniyetle karşılandı.⁹⁴ Fakat nasıl oluyorsa ABD basını, Yusuf Ziya Paşa'nın konuyla ilgili demecini, Osmanlı Devleti'nin aracılık ve toprak bütünlüğünün temini için ABD'ye resmi talepte

⁸⁹ "Mr. Wilson and The Jews", *The Washington Post*, 31 Aralık 1913, 4.

⁹⁰ Washington Sefiri Yusuf Ziya Paşa'dan Sadrazam Sait Halim Paşa'ya gönderilen 31 Ekim 1913 tarihli tezkire. BOA, HR. UHM. 388-4.

⁹¹ New York Şehbenderliğinden Washington Sefaretine gönderilen 24 Nisan 1913 tarihli rapor. BOA, HR. SYS. 2915-28.

⁹² "Turkish-Italian Embroglio Causes Much Uneasiness", *The Birmingham Age-Herald*, 28 Eylül 1911, 12.

⁹³ "Zia Astonished: Turkish Ambassador Told of News at Long Island Summer Home", *The Laramie Republican*, 30 Eylül 1911, 1.

⁹⁴ "Zia Pasha Hopes for Peace", *The Sun*, 1 Ekim 1911, 4.

bulunduğu şeklinde tevil ve tercüme etti.⁹⁵ Yusuf Ziya Paşa kısa bir müddet sonra bu haberleri tekzip etti. Zira ona göre Osmanlı Devleti haklı taraf olduğu için arabuluculuk teklifinde bulunması düşünülemezdi.⁹⁶ 4 Kasım 1911'de Yusuf Ziya Paşa'nın İtalya'nın bölgede işlediği katliamların durdurulmasına yönelik ABD'ye resmi başvuru da yine basın tarafından arabuluculuk teklifi olarak değerlendirildi. Bunun üzerine Yusuf Ziya Paşa tekrardan açıklama yapmak zorunda kalarak iddiaları yalanladı.⁹⁷

Trablusgarp Savaşı sırasında ABD basınının üzerinde durduğu konulardan biri de çatışmaların bir kutsal savaşa yani cihada dönüşme ihtimali idi. Yusuf Ziya Paşa'ya göre böyle bir ihtimal söz konusu olamazdı. Türkiye'de yaşayan Gayrimüslim unsurlara karşı da misilleme yapmak gibi bir tehlike mevcut değildi. Yine onun görüşüne göre İtalya, eylemlerini Trablusgarp ile sınırlayacaktı; Osmanlı Devleti'ne karşı genel bir savaş pozisyonuna geçmesi mümkün görünmüyordu. Trablusgarp halkının ise sonuna kadar direneceğini ve kan dökmeden teslim olmayacaklarını da ilave etti.⁹⁸ Yine Yusuf Ziya Paşa savaşın Balkanlara sirayet etmesiyle ilgili söylentileri de pek gerçekçi görmediğini ifade etmekteydi.⁹⁹

Trablusgarp'tan birbiri ardına gelen katliam haberlerinden¹⁰⁰ sonra Yusuf Ziya Paşa, ABD Dışişleri Bakanlığına müracaat ederek İtalyan askerleri tarafından yapıldığı iddia edilen katliam hareketlerinin durdurulması için resmi talepte bulundu.¹⁰¹ Bir müddet sonra bu kez İtalya büyükelçisi devreye girerek katliam haberlerini yalanlayan bir notayı ABD Hükûmetine sundu. Öte taraftan Trablusgarp Savaşı, ABD için ikincil öneme sahip bir konuydu. Bu yüzden resmi makamlar Yusuf Ziya Paşa vasıtasıyla sunulan Osmanlı Hükûmetinin protestosunu sadece kabul etmekle yetindi. Geleneksel izolasyon politikasına o dönem için bağlı kalan ABD'ye göre Osmanlı ile İtalya arasındaki mesele yalnız Avrupalı güçleri ilgilendirmekteydi.¹⁰² Yusuf Ziya Paşa, imkânı nispetince Trablusgarp'taki İtalyan eylemini kınamaya ve bunu ABD kamuoyuna duyurmaya gayret etti. Fakat görünen o ki ABD bu olaya çok fazla müdahil olma eğiliminde değildi. Bu şartlar altında Yusuf Ziya Paşa'nın elinden muhtemelen bundan fazlası gelmiyordu. Zira bölgedeki çoğu gayrimüslim olan Osmanlı vatandaşları da kendi devletlerinin hukukunu savunma gayret ve azminden uzaktılar. Buna karşın Yusuf Ziya Paşa'nın zaman zaman cepheden Türk zaferine dair aktardığı haberler belki Müslüman nüfusun gönlüne biraz olsun su serpiyordu.¹⁰³

Trablusgarp ile başlayan buhranı Balkan Savaşları takip etti. Osmanlı Devleti'nin ana mülkiyet alanlarından biri olan Balkanlar için daha fazla mesai harcanması gereği ortada idi. Dolayısıyla bu durumda Yusuf Ziya Paşa'nın da diplomatik temaslarını sıklaştırması beklenirdi. Zira ABD'de yaşayan Balkan milletlerine mensup göçmenler, savaşın başından beri kendi davalarının reklamını yapma noktasında faaldiler. Sözgelimi New York'taki Yunanlılar savaşın arifesinde yardım kampanyası başlatarak topladıkları parayı Yunanistan'a gönderdikleri gibi Türklere karşı savaşmak isteyen gönüllüleri de organize

⁹⁵ "Turkish Envoy Says No Danger Exists O A Holy War: Zia Pasha Thinks Christians in Turkey Are Not Imperiled", *The Washington Times*, 1 Ekim 1911, 2.

⁹⁶ "Zia Pasha Denies Seeking Taft's Aid", *The Washington Herald*, 2 Ekim 1911, 2.

⁹⁷ "Turks Make Claim They Desire No Intervention", *The Daily Missoulion*, 6 Kasım 1911, 1.

⁹⁸ "Turkish Envoy Says No Danger Exists O A Holy War: Zia Pasha Thinks Christians in Turkey Are Not Imperiled", *The Washington Times*, 1 Ekim 1911, 2.

⁹⁹ Editorial, *The Birmingham Age-Herald*, 30 Eylül 1911, p.1.

¹⁰⁰ Bkz. "Africans Roused To Fight Italians", *The San Francisco Call*, 6 Kasım 1911, 1.

¹⁰¹ "He Requests U.S. To Stop Cruelties", 11 Kasım 1911, *The Day Book*, 11-12.

¹⁰² "He Will Not Take Any Steps Toward Turco-Italian Intervention", *The Norfolk Weekly News*, 10 Kasım 1911, 1.

¹⁰³ "Lose 500 Killed With Arms and Ammunition at Derna", *Forest Republican*, 8 Kasım 1911, 1.

etmekle meşguldüler. Bulgarlar ve Sırp lar da benzeri eylemler içindeydiler. Onların bu eylemlerine karşı koymaya çalışan en etkili isimlerden birisi öteden beri Türk dostluğu ile tanınan Pierre Loti idi. Pierre Loti, ABD Başkanı Taft'a kadar çıkıp Türklerin "haklı" davalarını ispat etmeye çalışmıştı.¹⁰⁴

Beklenilenin aksine Yusuf Ziya Paşa ise Balkan Savaşlarında çok fazla varlık gösteremedi. En azından onun ABD'deki Balkan göçmeni unsurların propagandasını engellemeye çalıştığına dair verilere sahip değiliz. Ancak savaşa tamamen ilgisiz olduğu da söylenemez. Yetersiz de olsa bazı resmi temaslarda bulunarak bir şekilde ABD'nin desteğini almaya çalışmaktaydı. Balkanlardaki huzursuzluğun ayyuka çıkması üzerine basına demeç veren Yusuf Ziya Paşa uzun uzadıya bölgedeki durumu analiz ettikten sonra endişeye mahal olmadığını bildirdi.¹⁰⁵ Anlaşılan o ki savaş çıkması durumunda bile Avrupalı büyük devletlerin Balkanlar üzerindeki Osmanlı hâkimiyetini tanıyan vaatlerine fazlaca güveniyordu.¹⁰⁶ Onun bu güven verici açıklamalarından birkaç gün sonra savaş patlak verdi. Yusuf Ziya Paşa ve ABD'deki diğer Osmanlı temsilcilerinin savaştaki ilk faaliyetlerinden biri bölgedeki Osmanlı vatandaşlarını askere çağırarak oldu.¹⁰⁷ Fakat muhtemelen bu çağrıya pek fazla kulak asan olmadı.

Yusuf Ziya Paşa'nın merkeze bildirdiğine göre Balkan Savaşları dolayısıyla ABD basınında birbiri ardına kaygı verici haberler boy göstermekteydi.¹⁰⁸ Balkan ittifakının lehine olan bu haberlerde Osmanlı ordusunun zayıflığına dikkat çekiliyordu. Osmanlı'ya sempatilerini bildiren basın kuruluşlarının sayısı oldukça azdı. Daha da vahimi bölgedeki Yunan, Sırp ve Karadağlılar, çeşitli cemiyetler vasıtasıyla ana vatanlarına yardım etmekte ve cepheye gitmek üzere hazırlık yapmaktaydılar. Zaman zaman bu tarz eylemlere ABD'deki Osmanlı vatandaşı Rum ve Ermeniler de destek vermekteydiler. Buna karşılık çeşitli toplantılar tertip etmek suretiyle Osmanlı ordusunun başarısı adına dua eden ve savaşa katılmak için Türkiye'ye gitmeyi planlayan Müslüman ve Hristiyan Arnavutların da varlığına dikkat çekilmekteydi. Yusuf Ziya Paşa'nın verdiği bilgilere göre ABD'deki Ortodoks kilisesinin başı Peter Noli, vatansever hislerin tahrik edilmesinde etkili bir isimdi. Arnavutların yaşadığı çeşitli bölgeleri gezerek konuşmalar yapmakta ve soydaşlarını Osmanlı saflarında savaşıma davet etmekteydi. Onun etkisiyle belli başlı Arnavut gruplar gönüllü yazılmak üzere Washington'daki Osmanlı sefaretine müracaat etmişlerdi. Ancak Osmanlı sefareti böylesine bir organizasyonu yürütecek kapasite değildi. Sonuç olarak Balkan devletlerinin ABD'deki cemiyet ve temsilcilerinin anavatanlarına destek vermek üzere planlı programlı hareket etmesine karşın Osmanlı temsilciliği sadece bölgedeki hareketliliği merkeze bildirmekle yetiniyordu. ABD kamuoyu ise başkanlık seçimlerinden dolayı ilgisini geniş ölçüde iç siyasete yöneltmiş durumdaydı.¹⁰⁹ Savaşın ilerleyen aşamalarında, Babıali'nin barış görüşmeleri talep edeceği, İstanbul'un düşme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ve Osmanlı'daki Gayrimüslim unsurlara baskı uygulanacağı yönünde ABD basınında çıkan haberler, Yusuf Ziya Paşa tarafından yalanlandı.¹¹⁰ Ancak hakikatte Yusuf Ziya Paşa, barış görüşmeleri için Babıali'nin kapı araladığını biliyordu. Bu sebeptendir ki uzun yıllardır

¹⁰⁴ Mehmet Sait Dilek, "Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'ndaki Yenilgisinin Amerikan Basınındaki Yansımaları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XXXIII/1 (2016), 283-300.

¹⁰⁵ "Turkish Ambassador Says Little Balkan Soldiers Will Cause Little Worry", *The Brunswick News*, 6 Ekim 1912, 1.

¹⁰⁶ "Ottoman Ambassador on Balkan Situation", *The Sun*, 5 Ekim 1912, 4.

¹⁰⁷ "Consuls in American Cities to Notify Mussulmans to Return", *The San Francisco Call*, 20 Ekim 1912, 44.

¹⁰⁸ Washington Sefiri Yusuf Ziya Paşa'dan Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan'a gönderilen 8 Kasım 1912 tarihli tezkire. BOA, HR. SYS. 2077-11.

¹⁰⁹ Washington Sefiri Yusuf Ziya Paşa'da Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan'a gönderilen 14 Kasım 1912 tarihli rapor. BOA, HR. SYS. 2079-8.

¹¹⁰ Dilek, *Amerikan Basını*, 283-300; Editorial, *The Day Book*, 4 Kasım 1912, 31.

hariciyede hizmet vermiş bir devlet adamı sıfatıyla Babialî'ye gönderdiği raporunda yetkisinin dışına çıkarak devletin bu barışı kabul etmemesi gerektiğini bildirdi.¹¹¹

Balkan Savaşlarının sona ermesiyle birlikte Yusuf Ziya Paşa'nın ABD'deki diplomatik etkinliği büyük ölçüde azaldı. Görev süresi boyunca ABD Başkanı Taft ile uyum içinde çalışmaya gayret etti. Taft'tan sonra göreve gelen Başkan Wilson'la da kısa süreli de olsa çalışma imkânı buldu. Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde yeni ABD başkanı ile bir araya gelen Yusuf Ziya Paşa, savaşın ileride yol açacağı yıkımdan habersizce barış için umutlarını iletti.¹¹² Yusuf Ziya Paşa'nın ABD'deki görevi Mayıs 1914'te resmen sona erdi. Onun ardından Washington Sefaretine Alfred Rüstem Bey tayin edilse de¹¹³ yeni sefirin ABD'ye ulaşması zaman aldığı için Şubat 1915'e kadar sefarete vekâlet etti.¹¹⁴

Sonuç

Yusuf Ziya Paşa, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya karşı siyasi ve ekonomik denge oluşturmak adına ABD ile yakınlaşma çabasına girdiği bir dönemde Washington'a tayin edildi. Dolayısıyla onun temel görevlerinden biri ABD ile ticaret hacmini geliştirmenin yollarını aramaktı. Gerek ilk ABD ziyareti, gerekse sefir olarak tayininden sonra ABD basınına verdiği demeçlerde ticaret meselesine özellikle temas etti. Ancak Osmanlı Devleti'nin birçok iç meselenin yanında Trablusgarp ve Balkan Savaşları gibi ciddi krizlerle uğraşması, iki ülke arasındaki ticarete beklenen verimin elde edilememesine neden oldu. Fakat buna rağmen ticari ilişkilerdeki ana dinamiği oluşturan Chester Projesi, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar gündemde kaldı. Dolayısıyla bu alandaki verimsizlik Yusuf Ziya Paşa'nın bir diplomat olarak başarısızlığından çok Osmanlı Devleti'nin iç dinamikleriyle ilgiliydi.

Siyasi konularda ise Yusuf Ziya Paşa, elinden geldiğince etkin olmaya çalıştı. ABD'deki Osmanlı vatandaşı azınlık grupların ana vatanları aleyhindeki propagandalarını yakından takip ederek bunlara karşı koymaya çalıştı. En azından bu konuda seleflerinden daha verimliydi. Sözgelimi Washington'daki ilk Osmanlı büyükelçisi Mehmed Ali Bey, bazı ayrılıkçı eğilimleri olan anarşistler ile Arnavut grupların Osmanlı aleyhindeki propagandalarını merkeze bildirmenin ötesinde çok fazla varlık gösteremedi. Gerçi onun kısa bir süre görevde kalmasının da bu başarısızlığında etkili olduğunu ifade etmek gerekir. Hüseyin Kâzım Bey için de benzeri yorumlarda bulunmak mümkündür. Zira o da kısa sefirlik döneminde Osmanlı-ABD ilişkilerinin gelişimine hizmet etmeye çalıştıysa da başarıya ulaşamadı. Buna karşın halefi Alfred Rüstem Bey'in Washington sefirliği döneminin daha faal geçtiğini söylenebilir. Özellikle Ermeni propagandalarına karşı verdiği mücadelede Alfred Rüstem Bey oldukça etkindir. Değinildiği gibi bu daha ziyade dönemsel dinamiklerle ilgilidir. Yusuf Ziya Paşa, Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamı ile Osmanlı Devleti'ne karşı daha soft bir tutum benimseyen Ermeni gruplarla iyi ilişkiler kurmaya dikkat etmiş, ancak yine de muzır faaliyetlere karşı tedbiri elden bırakmamıştır. Alfred Rüstem Bey ise 1915 yılının ortalarında, Ermenilere yönelik katliam iddialarının Avrupa ve ABD basınında ayyuka çıktığı bir dönemde sefareti devraldığından propagandalara karşı daha etkin olma ihtiyacı hissetmiştir.

¹¹¹ Washington Sefiri Yusuf Ziya Paşa'dan Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan'a gönderilen 9 Ocak 1913 tarihli rapor. BOA, HR. SYS. 2912-136.

¹¹² "Bryan Shares Peace Honors", *The Washington Herald*, 18 Ocak 1914, 5.

¹¹³ Mabeyn-i Hümayundan Babialî'ye gönderilen 8 Mayıs 1330 tarihli tezkire. BOA, İ. MBH. 15-51.

¹¹⁴ Hariciye Nezaretinden Babialî'ye gönderilen Kânunusani 1330 tarihli tezkire. BOA, HR. İD. 548-75.

Yusuf Ziya Paşa'nın belirli bir dönem ABD'deki en yüksek rütbeli yabancı temsilci olması ona olan ilgiyi arttırmıştır. Bu sayede ABD Başkanı Taft başta olmak üzere diğer birçok devlet adamıyla da yakın ilişkiler kurmuştur. Özellikle Trablusgarp Savaşı döneminde ikili ilişkilerini kullanarak ABD'de Osmanlı lehine kamuoyu oluşturmakta ciddi bir mesai sarf etti. Ancak aynı başarıyı Balkan Savaşları döneminde gösterememiştir. Zira bu sıralarda ABD'nin başkanlık seçimleri gibi iç meselelere odaklanmasının yanı sıra Balkan topluluklarının etkili karşıt propagandaları ikili ilişkilerden yeterince verim alınmasını engellemiştir. Sonuç olarak Yusuf Ziya Paşa, Osmanlı Devleti'nin ABD'den beklediği siyasi desteği temin etme misyonunu yerine getirmek adına hatırı sayılır bir uğraş gösterse de bunda tam anlamıyla muvaffak olamamıştır. Şüphesiz bunda en büyük âmil mesafenin uzaklığı ile ABD'nin geniş ölçüde bir izolasyon politikası takip etmesidir. Buna karşın Yusuf Ziya Paşa'nın batılı görüntüsü ve karakteri ile ABD kamuoyunu etkilediği ve geleneksel doğu imajını sarstığı görülmektedir.

Washington sefirliği Yusuf Ziya Paşa'nın son diplomatik göreviydi. İstanbul'a döndükten sonra mesaisini belirli bir süre Darülelhan'daki çalışmalara ayırdı. Bir dönem nezaret makamının kapasını aralamışsa da bu oldukça kısa sürdü ve emekliye ayrıldı. Sultan II. Abdülhamid döneminde Roma ve Viyana gibi büyük Avrupalı devletlerin başkentlerinde büyükelçi olarak görev yapan Yusuf Ziya Paşa, Meşrutiyet'ten sonra bir Osmanlı diplomatı olarak önemini korudu. Her ne kadar Washington gibi ikincil öneme sahip temsilcilikte kendisine görev verilse de büsbütün tasfiye edilmemesi ve İttihatçıların onun devlet tecrübelerinden yararlanmak istemeleri manidardır. Dolayısıyla onun Avrupa'daki merkezlerde yaptığı hizmetlerin Washington'daki görevine kıyasla hem Osmanlı Devleti'ne hem de şahsi kariyerine etkisi açısından daha fazla öneme sahip olduğunu da belirtmek gerekir.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
National Archives and Records Administration, ABD (NARA)

2. Süreli Yayınlar

Atlanta Georgian
Ceredo Advance
Evening Star
Forest Republican,
Los Angeles HHHerald
Newark Evening Star and Newark Advertiser
San Antonio Light and Gazette
Sırâtımüstakim
The Birmingham Age-Herald
The Brunswick News
The Daily Missoulain
The Day Book
The Diamond Drill

The Evening Times
The Laramie Republican
The Lexington Advertiser
The Norfolk Weekly News,
The San Francisco Call
The Sauk Centre Herald
The Sun
The Times Dispatch
The Washington Herald
The Washington Post
The Washington Times
Topeka State Journal

3. Araştırma Eserler

- Ahmad, Feroz (2011), "Young Turk Relations With the United State, 1908-1918", *American Turkish Encounters: Politics and Culture 1830-1989*, Ed: Nur Bilge Cris-Selçuk Esenbel-Tony Greenwood and Louis Mazzari, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 83-100.
- Alkan, Necati (2010), *Dissent and Heterodoxy in the Late Ottoman Empire: Reformers, Babis and Baha'is*, Piscataway: Gorgias Press.
- Armaoğlu, Fahir (1991), *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: TTK Basımevi.
- Baycar, Kazım (2016), "Küresel Göç Çağında Osmanlı Transatlantik Göçleri ve Sebepleri (1870-1914)", *Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, XL/1, 1-32.
- Can, Bilmez Bülent (2000), *Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Çakmak, Aydın (2020), *Türk Dışişleri Teşkilatı'nın Gelişimi: Hariciye Nezareti*, İstanbul: Ötüken Yay.
- Dal, Halil (2017), *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İtalyan İlişkileri (1850-1900)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla.
- Danışman, Basri (1998), *Artçı Diplomat*, İstanbul: Arba Yay.
- Dilek, Mehmet Sait (2016), "Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'ndaki Yenilgisinin Amerikan Basınındaki Yansımaları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XXXIII/1, 283-300.
- Edipoğlu, Baki Süha (1962), *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul: Ak Kitabevi.
- Eğecioğlu, Ömer (2008), "Doğu Masalları: Johann Strauss'un Sultan II. Abdülhamid'e ithafen Yazdığı Vals", *Sanat Dünyamız*, CVIII/1, 13-25.
- Erol, Mine (1976), *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Ankara: Bilgi Basımevi.
- _____ (1973), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyük Elçisi A. Rüstem Bey*, Ankara: Bilgi Basımevi.
- Erhan, Çağrı (2001), *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara: İmge Kitabevi.

- Erkek, Mehmet Salih (2013), "II. Meşrutiyet Dönemi Maarif Nazırları", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII/2, 385-416.
- Falconi, Ilaria-Kuneralp, Sinan (2013), *Palazzo Gamberini: Türkiye'nin Roma Büyükelçiliği*, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yay.
- Gordon, Leland James (1932), *American Telations With Turkey 1830-1930, An Economic Interpretation*, Philadelphia: Iniversity of Pennsylvania Press.
- Güneş, İhsan (1996), *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyete Geçiş Süreci*, II, Ankara: TBMM Vakfı Yay.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (2019), *Hoş Sadâ: Son Asır Türk Musikînasları*, İstanbul: Ketebe.
- Karacagil, Ö. Kürşad (2015), "Amerika'da Tek Kişilik Lobi: Vahan Cardashian (1883-1934)", *Akademik Bakış*, XVI/1, 95-120.
- Kaşıkcı, Rıdvan (2021), *Osman Nizami Paşa'nın Askerî ve Siyasi Hayatı (1856-1939)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Kırmızı, Abdülhamid (2008), "Meşrutiyette İstibdat Kadroları: 1908 İhtilalinin Bürokraside Tasfiye ve İkame Kabiliyeti", *Jön-Türk Devrimi'nin 100.Yılı Uluslararası Kongre*, 1-13.
- Kıvanç, Sinan (2023), "İttihat ve Terakki Cemiyeti Dönemi ve Amerika Birleşik Devletleri (1908-1914) TAD, LXXV/1, 71-99.
- Kolay, Arif (2017), "II. Meşrutiyet Döneminde Hariciye Nezaretinde Tenkiset ve Bürokratik Değişim (108-1910)", *Türkiyat Mecmuası*, XXVII/1, 193-214.
- Kolukırık, Kubilay (2016), "Osmanlı Devleti'nde İlk Resmi Konservatuvar Olan Dârüelhanda Derleme ve Yayım Faaliyetleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XXXV/1, 479-498.
- Kuneralp, Sinan (2003), *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İstanbul: İSİS Yay.
- _____ (2011), "Ottoman Diplomatic and Consular Personnel in the United States of America 1867-1917", *American Turkish Encounters: Politics and Culture 1830-1989*, Ed: Nur Bilge Cris-Selçuk Esenbel-Tony Greenwood and Louis Mazzari, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Moubayed, Sami (2014), "Syria's Forgotten First President Mohammad Ali al Abed", *British Journal of Middle Eastern Studies*, XLI/4, 419-44.
- Olgun, Kenan (2008), *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Özalp, Mehmet Nazmi (1986), *Türk Musikisi Tarihi*, II, Ankara: TRT Yay.
- Özden, Erhan (2018), "Arşiv Belgeleriyle Dârüelhan" *Konservatoryum*, V/1, 97-130.
- Özerden, Oktay (1991), *Suphi Ziya Özbekkan'ın Hayatı ve Bası Eserlerinin Müzikal Açından İncelenmesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Pakalın, Mehmed Zeki (2009), *Sicil-i Osmanî Zeyli*, XIX, Yay Haz: Mehmet Metin Hülagü, Ankara: TTK Yay.
- Sivri, Pir Murat (2024), "Avrupalı Büyük Devletlerin Basın Organlarına Göre 1908 Jön Türk İhtilali ve Meşruti Yönetime Yeniden Geçilmesi, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, XLV/2, 27-72.
- Sürelsan, İsmail Baha (1970), "Suphi Ziya Özbekkan'a Dair", *Musikî ve Nota*, IX/1, 4-5.

- Şafak, Nurdan (2003), *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*, İstanbul: OSAV Araştırmaları Vakfı Yay.
- Şimşek, Yusuf Sabri (2024), “Osmanlı Maârif Nazırlarının Kariyerleri”, *Akademik Hassasiyetler*, XXV/1, 760-780.
- Temizer, Abidin-Serbestoğlu (2020), İbrahim, “Osmanlı-Sırp Diplomatik İlişkileri ve Belgrad Sefiri Yusuf Ziya Paşa”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, IX/2, 477-506.
- Tevetoğlu, Fethi (1973), “Türkiye Maârif Nazırları”, *Tarih Mecmuası*, VI/1, 15-21.
- Tuğluk, Abdulhakim (2020), “Abdülhak Hâmin’in Himayesinde Çıkan Bir Dergi: Asrî Türkiye Mecmuası”, *MUTAD*, VIII/1, 106-126.
- Yiğit, Melih (2009), *Ali Ferruh Bey’in Washington Elçilik Yılları (1898-1901)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli.